

INTRODUCERE

*„Filosofia creștină în Alexandria
a început nu cu un creștin, ci cu un evreu care,
deși elenizat, a rămas credincios religiei iudaice;
acest evreu este Philon din Alexandria.“*

Methodios Foughias, mitropolitul Pisidiei

*Comentariu alegoric al Legilor Sfinte după lucrarea de șase zile este traducerea titlului grec ΝΟΜΩΝ ΙΕΡΩΝ ΑΛΛΗΓΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΞΑΗΜΕΡΟΝ. Opusul, tradus acum pentru prima dată în limba română, face parte dintr-un corpus de aproximativ 50 de scrieri, redactate în greacă și cuprinzând comentarii biblice foarte apropiate de omiliile rabinice cunoscute sub numele de *midrașim*. Este o carte foarte importantă pentru studiul începuturilor patrologiei creștine, de vreme ce comentariile philoniene au fost imitate de primii scriitori bisericești, Origene și Clement Alexandrinul și, prin intermediul lor, de Sfinții Părinți: Grigorie de Nyssa, Dionisie Areopagitul, Ambrozie, Maxim Mărturisitorul etc. Deși autorul său n-a fost un scriitor creștin, interpretările sale se apropie foarte mult de cele date de creștini Vechiului Testament. *Comentariu alegoric* este de asemenea important prin faptul că se constituie poate într-un prim exemplu de intertextualitate: el face dovada că se pot citi unele prin altele textele fundamentale a (cel puțin) două culturi, scrierile filosofilor greci (cu precădere cele presocratice, stoice, platoniciene și aristotelice) și cele sacre ebraice (Geneza, Exodul, Numerii, Leviticul și Deuteronomul). Cartea aceasta poate fi utilă și celor preocupați de studiul comparat al mentalităților și al ideilor filosofice și religioase, fiindcă autorul ei pune în lumină punctele comune, punctele în care se întâlnește gândirea grecilor cu cea a evreilor, ca și punctele care le deosebesc fundamental. De fapt, *Comentariu alegoric* este o imagine a Alexandriei elenistice în care au coexistat și s-au influențat*

reciproc, migrând unul spre celălalt și contribuind unul la evoluția celuilalt, două vechi modele culturale și prin excelență particulare, prin esența lor, unul filosofic, bazat pe exercițiul rațiunii și unul teologic, bazat pe exercițiul pietății și al credinței și pe Legământul cu Dumnezeu ΙΑΗΥΕ.

1. Autorul și epoca

Numele sub care a rămas cunoscut posterității autorul *Comentariului alegoric* este PHILON DIN ALEXANDRIA, PHILON ALEXANDRINUL sau PHILON IUDEUL. Acest nume indică locul său de naștere, Alexandria din Egipt, și originea sa iudaică. Philon s-a născut și a trăit, așadar, în afara Palestinei, în Diaspora, și a fost un evreu elenizat (de limbă greacă), născut și educat în Alexandria, în mediul cultural și intelectual elenistic și format de παιδεία greco-elenistică. Jean Danielou îl consideră „cel mai eminent reprezentant al iudaismului Diasporei și în special al iudaismului alexandrin, principalul său centru”¹. A fost însă, în același timp, și un „pios rabin”², credincios tradițiilor, credințelor, cultului, religiei mozaice și Dumnezeului Părinților lui Israel, al lui Avraam, Iacov și Isaac. Comentariile sale au fost scrise în greacă, limba curentă a evreilor din Egipt (care în vremea sa ajunseseră la un milion) și, în special, a celor din Alexandria, care (în jur de o sută mii) trăiau în cartierul Deltei, în partea de apus a orașului.

a. Izvoare și limbă. Izvoarele sale, cum e de presupus, trebuie căutate în două lumi complet diferite: în iudaism și în elenism, respectiv în Vechiul Testament și în *theoria* greacă. Versiunea Sfintei Scripturi pe care o folosește Philon este Septuaginta (τῶν Ἑβδομήκοντα). Nu poate fi însă exclusă în totalitate ipoteza conform căreia a folosit și originalul ebraic. Este neîndoios faptul că greaca în care a scris și în care, desigur, s-a exprimat este limba clasică, pe care o cunoștea și de care uza într-un mod ireproșabil. În fraza sa se disting totuși turnuri ebraice și perifraze care demonstrează că (deși aici părerile cercetătorilor diferă) Philon avea cunoștințe nu numai elementare de ebraică. Cât de avansate erau acestea nu știm, cert este însă un lucru: ele nu-i permiteau să se servească de ebraică propriu-zis ca de o limbă, îi permiteau doar să aibă acces la o terminologie limitată. Interpretările sale ne îndreptățesc să credem că a cunoscut totuși textul original al Scripturii, deși nu o afirmă explicit în

nici un loc. Faptul că folosește unele cuvinte grecești cu sensuri singulare, nespecifice și neatestate la scriitorii greci, sensuri împrumutate de la un echivalent ebraic, cum este de pildă în *Comentariu alegoric* cazul cu τροπή (în gr. „schimbare“, folosit cu sensul de „ispitire sau cădere în ispită, pervertire“, pornind de la ebr. *šovev / šuv*, „a întoarce din drum(ul) drept“, vezi și *šuv*, „a (se) întoarce, a se schimba“) sau cazul lui δήλωσις, care numește „faptul de a instrui, de a învăța pe cineva, de a-l ilumina“, pornind de la ebr. *hishil*, „a deveni înțelept, a înțelege sau a face pe cineva să înțeleagă, a învăța pe cineva, a lumina înțelegerea cuiva, a lămuri“, vezi *sehel*, „înțelegere, rațiune, sens“, cum apare și în *Neemia* 8,13 (LXX): *u-lehaskil el-divrei ha-Tora*, „pentru a înțelege, a lămuri cuvintele Legii...“, ne face să credem că într-o oarecare măsură gândea, dacă nu chiar în ebraică, cel puțin în termeni ai acestei limbi.

În același timp, este necesar de menționat că în opus-urile sale se regăsesc idei, cuvinte sau fragmente de versete luate din locuri ale Septuagintei dar și din Evangheliu și din Scrierile Apostolice, iar aceasta dovedește că limbajul său îl continuă pe cel al versiunii grecești a Vechiului Testament, așa cum îl continuă și Noul Testament. Putem compara cu *Pilde* 8,10:

1. „καὶ γνώσιν ὑπὲρ χρυσοῦν δεδοκιμασμένον“ („...și știința mai mult decât aurul cel mai curat“ – trad. Biblia Sinodală, *Pilde* 8, 10), idee care apare în *Comentariu alegoric* I, 66, sub următoarea formă:

2. „καθάπερ δὲ τῆς χυτῆς οὐσίας, ἡ κρατίστη καὶ δοκιμωτάτη χρυσός ἐστιν, οὕτως καὶ ψυχῆς ἡ δοκιμωτάτη ἀρετὴ φρόνησις γέγονε“ („și așa cum din esența răsândită peste tot în lume, aurul are puterea cea mai mare și e cel mai prețios (prețuit), tot așa, cea mai prețioasă (prețuită) virtute a sufletului a devenit înțelepciunea“). De asemenea, putem compara și cu *Pilde* 8, 30:

3. „Ἐγὼ ἡμῆν ἡ προσέχαιρεν / καθ' ἡμέραν δὲ εὐφραϊνόμενη ἐν προσώπῳ Αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ ...“ („...veselindu-mă în fiecare zi și desfătându-mă fără încetare în fața Lui...“ – trad. Biblia Sinodală, *Pilde* 8, 30), loc care apare tot în *Comentariu alegoric* astfel:

4. „... τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, ἡ χαίρει καὶ γάνυται καὶ τρυφᾷ ἐπὶ μόνῳ τῷ πατρὶ αὐτῆς, ἀγαλλομένη καὶ σεμνυνομένη Θεῷ...“ („...înțelepciunea lui Dumnezeu, cea care se bucură, se veselește și se desfătă de fericirile pe care le află la sânul Unuia Tatălui său, mândrindu-se și fericiindu-se pe sine cu Dumnezeu“). Și un ultim exemplu,

5. „...τὸ ῥῆμα τοῦτο τὸ γεγονός...” („... cuvântul acesta rostit nouă...” *Luca*, 2,15) apare în *Comentariu* astfel:

6. „...τοῦ γεωνότος λόγου σύμβολον ὄντες...” („...fiind simbolul cuvântului rostit...” III, 232).

b. *Genul literar*

Genul literar este *midraș*-ul sau comentariul biblic. Ce este *midraș*-ul? Originile lui trebuie să căutăm în dipticul Ezra-Neemia, două cărți importante pentru istoria postexilică. Pentru a răspunde la întrebările legate de nașterea *midraș*-ului, trebuie să avem o imagine a mediului care l-a produs.

În *Ezra-Neemia* citim că supraviețuitorii și urmașii evreilor deportați din Iuda de Nabucodonosor, în 598, s-au reîntors, după decretul de eliberare dat de Cyrus în 538 î.C., într-un Ierusalim pustiit („*Cei ce au scăpat din robie și au rămas... sunt acolo, în țara lor, în mare necaz și înjosire, iar zidurile Ierusalimului sunt dărâmate și porțile lui arse.*” trad. Biblia Sinodală, *Neh.* 1, 3); că, îndemnați de guvernatorul Neemia, au reconstruit zidurile și casele Ierusalimului (*Neh.* 6, 15; 7,4); că au rezidit jertfelnicul mai întâi, pentru a putea ține din nou sărbătorile și a se putea înfățișa dinaintea Domnului la *moadei-Adonai*, la întâlnirile cu Dumnezeu (*Esd.* 3, 2-6) și, în sfârșit, că au rezidit apoi din temelii cel de-al doilea Templu, sfințit în 515 î.C. (*Esd.* 6,15), în ziua de Pesah sau, după alte păreri, o lună mai târziu.

În *Esd.* 7, 10, citim de asemenea:

„*Ki Ezra henin levav-o li-droș et-Torat IHWH ve-la-asot u-le-lamed be-Israel hok u-mișpat.*” „Căci Ezra s-a hotărât, și-a pus, în inima lui să cerceteze Legea lui Dumnezeu, s-o împlinească și să-l învețe pe Israel legile și dreptatea”.

Expresia: „*hehin levav-o li-droș et-Torat IHWH*” – „și-a pus în inimă să cerceteze Tora” trebuie înțeleasă ca o operă de recatehizare a exilaților. *Sofer*-ul Ezra (*Esd.* 7,11-12) venise la Ierusalim în 398 î.C., „în anul al șaptelea al regelui Artaxerxe” (Artaxerxe al II-lea Mnemon, 405-358, după părerea bibliștilor) ca să restituie Tora „poporului cărții”, aflat în pericolul de a-și pierde limba și o dată cu ea și Legea scrisă în ebraică⁴.

Numele lui Ezra este foarte important pentru istoria Scripturii, fiindcă de el e legată, pe de o parte, reebraizarea evreilor babilonieni și, pe de alta, nașterea *midraș*-ului. Cine era, aflăm din scrisoarea (scrisă în aramaică) pe care i-a dat-o regele persan Artaxerxe (*Esd.* 7, 12):

„...*le-Ezra ha-cohen ha-sofer divrei mișot IHWH ve-hukav al-Israel (...)*” (*Esd.* 7, 11) /... *le-Ezra cahana safar data di-Elah șemaia...*” (*Esd.* 7, 12) („...către Ezra preotul și scribul cuvintelor poruncite de IHWH și al

legilor date de El lui Israel (...). ... către Ezra preotul și scribul Legii lui Dumnezeu cel din Ceruri...“).

Ezra era așadar *cohen* și *sofer*, adică preot dar și scrib și păstrător al sururilor sacre ale Torei. Se întorsese la Ierusalim „ca să cerceteze și să talmăcească Scriptura“ („*li-droș et Torat-IHWH*“, cf. *daraș*, „a căuta, a cerceta, a citi, a explica, a interpreta“ etc.)⁵.

Daraș, verbul din care derivă *mi-draș* (comentariu, scolie), este, ca majoritatea rădăcinilor ebraice, polisemantic. Poate însemna cel puțin trei lucruri. Cel mai important în context este *traducerea*. Ezra a folosit talmaci care au tradus poporului, în aramaică, textul Torei. Deja evreii nu mai foloseau ebraica, ci aramaica, limba pansemitică vorbită în Orientul Mijlociu. *Li-droș et Torat-IHWH* înseamnă, în al doilea rând, și *explicarea, glosarea* dar și *interpretarea* Cărilor Sfinte pentru cei ce uitaseră rostul legilor, al cutumelor și al sărbătorilor. În al treilea rând, *daraș* se referă la *urmarea lui Dumnezeu*; în *Esd.* 6, 4, 21, se spune că „poporul exilului“, *bnei ha-gola*, a făcut Paștele „ca să caute și să slujească pe Domnul“ – „*li-droș ha-IHWH*“ – cf. 2 *Par.* 17,4: „*ki le-Elohei aviv daraș...*“, „...pentru că (Iehoșapat) a slujit pe Dumnezeul tatălui său...“).

Aceasta este circumscrierea *midraș*-ului. Momentul propriu-zis al apariției sale este descris în *Neemia*, cap. 8:

„Atunci s-a adunat tot poporul... și a zis lui Ezra scribul să aducă cartea Legii lui Moise... (...). Și a citit (Ezra) din ea dinaintea pieței care se află în fața Porții Apelor, de când s-a luminat și până la amiază... (...) Ezra scribul stătea pe o tribună [*viitorul amvon*, în LXX: ἐπὶ βήματος – *n.n.*] de lemn pe care au făcut-o pentru a vorbi... (...) Și leviții au explicat (*mevinim*, „au făcut sa fie înțeleasă“) poporului Legea... (...) Și au citit din Carte, din Legea lui Dumnezeu (pe capitole) (*meforaș*) și au arătat care este înțelesul cuvintelor (*ve-som sehel*) și au explicat (*va-iavinu*) toate câte se citeau.“, *Neemia*, 8 (1-4 și 7-8)⁶.

Mai târziu, *li-droș et Torat-IHWH* și *li-droș ha-IHWH* au ajuns să formeze cele două laturi ale viitorului *midraș*, care, pe de o parte, interpretează și lămurește pentru toată adunarea cuvântul Domnului și, pe de alta, îl slăvește pe Dumnezeu – IHWH, creatorul lumii și mântuitorul lui Israel.

Ezra este, de asemenea, cel care, după această primă lectură publică, ținută la prima Sărbătoare a Corturilor de la întoarcerea din robie, a instituit ca pericope din Tora, adică din cele cinci cărți ale lui Moise, să fie citite la liturghia de Șabat, la liturghiile de peste săptămână și la cele din zilele de sărbătoare. Iar aceasta este o dublă naștere: a *midraș*-ului, devenit un gen de literatură de comentarii teologice, imitată de literatura patristică creștină, dar și a predicii, a omiliei.

Aceiași fii ai Diasporei, *bnei ha-gola*, erau și cei din Alexandria lui Philon și aceeași era și strădania din partea custozilor Torei și a cărturarilor, adică a rabinilor, de a-i catehiza, de data aceasta pe un pământ străin, pe evreii aflați în pericolul de a-L uita sau de a-L părăsi pe IHWH. Motivul este de asemenea același: practicarea și păstrarea Legii intrase în declin. Poate și Philon, ca și Ezra, cu mijloacele scrisului și cu o metodă diferită, alegoria, a dat poporului exilului alexandrin șansa de a nu-și pierde identitatea. Și el este unul din lunga serie de rabini în care s-au transformat, în secolele postbabiloniene, interpreții Torei formați de Ezra.

În secolele care au urmat, cele două laturi ale *midraș*-ului, cea catehetică și cea doxologică (un prim exemplu îl avem în *Neh.*, 9,6-37) s-au împletit și s-au convertit în cele două scopuri fundamentale ale *midraș*-ului rabinic, gen căruiia îi aparțin comentariile philoniene.

Un exemplu de *midraș* rabinic este omilia de Paște din *Înțelepciunea lui Solomon* (11-19), una din cele cinci cărți sapiențiale ale Vechiului Testament, atribuită și lui Philon, printre alții. Cât de important a devenit *midrașul*, o adevărată instituție, o demonstrează faptul că era folosit pentru predarea Scripturii într-o școală specială numită *Bet Midraș* sau „Casa Comentariului“. Această școală biblică a apărut la Ierusalim și pentru prima dată este menționată tot într-o carte sapiențială și deuterocanonică, în *Cartea înțelepciunii lui Iisus, fiul lui Sirah* (51, 23) compusă la Ierusalim, se presupune, în anul 180 î.C. și tradusă la Alexandria de nepotul autorului ei, Ben Sirah, numit și Siracidul, înainte de 132 î.C. Existența unei asemenea școli rabinice, cu 200 de ani aproape înainte de *midraș*-urile philoniene, dovedește tradiția puternică și probabil bogată al cărei eminent reprezentant a fost Alexandrinul.

Bet ha-midraș a coexistat de altfel, vreme îndelungată, cu *Bet ha-kneset*, „Casa Adunării“ (tradusă în greacă cu *Συναγωγή*), adusă de fiii exilului din Babilonia, unde a înlocuit Templul. Aceste produse ale exilului, instituția *midraș*-ul și Sinagoga, care și în Diaspora, Gola evreiască, a continuat să înlocuiască Templul, au funcționat neîntrerupt și funcționează și astăzi.

Comentariile lui Philon respectă în general caracteristicile *midraș*-ului rabinic, care sunt următoarele: „libera reproducere a materialului biblic, utilizarea tradițiilor, încercarea de a distinge în particularitățile povestirii intenția lui Dumnezeu și mesajul Său pentru timpul prezent“⁷. Deși aceste comentarii biblice, al căror scop este prin excelență acela de a cultiva pietatea și dragostea față de Dumnezeu Cauza și susținătorul lumii, sunt altceva decât scrierile filosofilor greci, ele au totuși în comun cu acestea afirmarea *principiului, începutului lumii* (ἡ ἀρχή) și a *Cauzei* (τὸ αἴτιον)

ei Creatoare. Philon are meritul de a fi reușit să arate nu cât de separate sunt dogmele grecilor de cele ale evreilor, ci, dimpotrivă, cât de asemănătoare este căutarea primilor cu revelația primită de Israel. Și face acest lucru încă din primul paragraf al *Comentariului alegoric*, punând alături versetul 1 din *Gen.*, cap. 2 și dogma vouç-ului.

c. Scopul scrierii. În mod cert, scrierile lui Philon se adresează evreilor din Alexandria, dar și *goim*-ilor sau neamurilor, adică neiuzeilor în mijlocul cărora trăia comunitatea. Cel puțin două erau scopurile redactării acestor *midrașim*: primul, de a fi suport credinței fiilor lui Israel nevoiți să trăiască în afara Palestinei, a pământului sfânt și nevoiți să vină la întâlnirile cu Dumnezeu în case de rugăciune sau de adunare (Προσευχές, Συναγωγές) și nu la Templul din Ierusalim, Orașul Sfânt; cel de-al doilea era acela de a-L descoperi și mărturisi neamurilor pe Dumnezeul cel adevărat, care este Dumnezeul poporului ales, pe Iahve-Elohim. Se putea întâmpla ca, trăind printre *goimi*, greci și egipteni, tentați de credințele și de formele lor de cult, de idolatrie în general, sau împinși de teama persecuțiilor alexandrinilor, fie greci, fie egipteni, unii evrei cu credința mai slabă să apostazieze. „Este știut că persecuțiile din timpul lui Ptolemeu al VII-lea (146-117 î.C.) și din timpul lui Ptolemeu al VIII-lea (117-81 î.C.) au pus la grea încercare credința pioșilor israeliți. Mulți din ei au fost tentați să-și părăsească credința pentru a se sustrage persecuțiilor, începând să-și piardă credința în Dumnezeu, renunțând la Legământ (*ha-brit* – *n.n.*) și acceptând să ducă o viață întru totul asemănătoare cu cea a neamurilor. De unde și nevoia de a le reaminti mereu Exodul și faptul că Dumnezeu intervine întotdeauna pentru a-i salva pe cei drepi”.⁸

Acesta este și scopul omiliei din *Cartea înțelepciunii lui Solomon* (11-19) în care sunt reamintite faptele din timpul Exodului. La fel procedează și Philon, care dedică o mare parte a comentariilor sale Cărții Exodului. Este un lucru cert că evreii n-au putut fi elenizați, nici la Alexandria și nici în altă parte, și aceasta se datorează poate și *midrașim*-urilor lui Philon sau *Cărții înțelepciunii lui Solomon*; acestea le-au susținut credința și le-au reamintit, atunci când erau pe cale să-și piardă, că ei sunt fiii unicului Dumnezeu Cel Care a stabilit cu ei Legământul Său și Care i-a numit moștenitorii Săi și că Tatăl îi poate încerca pentru a-i întări și pentru a-i face să merite darurile Sale, dar că niciodată nu-i va lăsa să piară, câtă vreme rămân drepi.

2. Philo Judaeus - Philo Alexandrinus

Viața lui Philon din Alexandria este puțin cunoscută, totuși câteva episoade, câteva evenimente istorice la care a luat parte și al căror deznodământ l-a influențat sunt relatate pe larg în opusurile sale *Legatio ad Caium* și *In Flaccum*. De asemenea, contemporanul său, istoricul evreu Iosephus Flavius, este o a doua sursă prețioasă de informații (v. *Antichități Iudaice*). Ce știm despre viața sa? Familia lui Philon, care avea o veche linie sacerdotală, a emigrat din Palestina în Egipt. Tatăl său trebuie să fi avut deja cetățenia romană atunci când s-a instalat în Alexandria, fiindcă egiptenii n-o puteau primi. Poate faptul că era cetățean al unui imperiu și faptul că se născuse într-o metropolă a culturii, care la acea vreme avea întâietate în lumea greco-romană (metropolă unde, din întâlnirea atâtor mari civilizații, tradiții și credințe s-a născut alexandrinismul), l-a distins pe scriitor de iudaismul palestinian și de tradiția rabinică conservatoare; spre deosebire de aceasta, care dorea să rămână închisă împrumuturilor culturale și religioase, Philon a împrumutat ideile grecilor, idei care, vom vedea, nu erau chiar atât de străine de iudaism.

a. Filosofia greacă. Cum a ajuns Philon să cunoască atât de bine filosofia greacă? Prin misionarii ei la Alexandria: ai platonismului eclectic, adus de Antioh din Ascalon, în care fuseseră integrate elemente stoice și aristotelice, ai stoicismului, reprezentant de egipteanul Chaeremon, șeful școlii Gramaticilor și directorul Mouseion-ului, ai aristotelismului, dar al celui platonizant, introdus de Aristotel cel Tânăr⁹. Spiritul său înalt și deschis l-a ajutat să studieze dogmele acestor școli și să le integreze în exegeză. Scopul său a fost de a ebraiza filosofia greacă și de a-i da un conținut teologic dar, în același timp, și de a deschide iudaismul spre gândirea greacă pe care, exceptând materialismul ei, o considera complementară. Un punct de vedere interesant este cel al mitropolitului Foughias, pe care îl prezentăm aici: „Philon presupune că grecii își datorează înțelepciunea *Pentateuh*-ului, sugerând de fiecare dată că nu există decât un singur Dumnezeu care, direct sau indirect, este izvorul legii mozaice și al dogmelor filosofiei grecești. El încearcă să compună o limbă a sa personală, alcătuită din foarte multe elemente biblice, la care se adaugă terminologia mai degrabă abstractă și impersonală a platonicienilor și a pitagoreilor”¹⁰. Se pare că cel mai mult era atașat de limbajul platonician, de vreme ce Suetoniu scrie în *De viris illustribus* (XI): «Ori Philon platonizează, ori Platon philonizează» (ἢ Φίλων πλατωνίζει, ἢ

Πλάτων φιλωνίζει). Exegeții săi sunt de părere că s-a servit atât de limbajul filosofic curent în epocă, cât și de categoriile mentale ale grecilor, ca de niște instrumente prin care religia fiilor lui Dumnezeu, a poporului lui Israel, le putea deveni accesibilă și familiară; voia de asemenea să le arate că „filosofia Bibliei este superioară filosofiei lor”¹¹. A încercat și să integreze în tradiția iudaică, în *hagada* (în ebr. *le-haghid*, „a spune, a povesti”), teoriile filosofilor greci care aveau puncte comune sau care puteau fi apropiate de textul biblic și a reușit să demonstreze că aceste puncte comune există.

b. Ambasada la Caius. Datorită informațiilor pe care le avem de la Iosephus Flavius, știm că familia lui Philon era legată de curtea imperială romană și de familia regală a Irozilor. Fratele mai mare al scriitorului, Alabarhul Alexandriei (însărcinat al Romei cu perceperea impozitelor), Caius Iulius Alexander (cf. Iosephus Flavius, *Ant*, XIX, 5,1), a fost bancherul și prietenul intim al lui Irod Agrippa I (nepotul lui Irod cel Mare, fondatorul dinastiei), viitorul rege al Abilenei, al Samariei și al Iudeii. Averea Alabarhului, povestește Iosephus Flavius în *Antichități iudaice*, era uriașă; dovadă erau porțile noului Templu de la Ierusalim (construit de Irod cel Mare, dar neterminat în vremea patimilor lui Iisus), porți îmbrăcate cu aurul și argintul dăruite de el. Caius Iulius Alexander era și unul din familiarii împăratului roman Claudius dar și protejatul mamei acestuia, Antonia. De altfel, lor evreii alexandrini le datorează încetarea persecuțiilor ce fac obiectul celebrei *Ambasade* din 39 d. C. Știm tot de la Iosephus Flavius că Philon a avut și un frate mai mic identificat în persona lui Iulius Lysimachus și că acesta a făcut parte din consiliul prefectului Alexandriei, Caecina Tuscus. Ne este de asemenea cunoscut Tiberius Iulius Alexander, nepotul scriitorului, menționat în dialogul *De animalibus*, cel care a apostaziat și care, la fel de celebru ca tatăl său, Alabarhul, a avut o strălucită carieră în administrația romană. T. Iulius Alexander a fost epistrateg al Siriei în 41 d.C., procurator al Iudeii în 45 și, sub Nero, prefect al Egiptului, unde a reprimat o răscoală a evreilor la Alexandria.

Familia lui Philon era însă numai una din cele mai influente familii evreiești din Alexandria, favorizate de curtea romană. Cum să nu fi fost urâte, ca întreaga lor comunitate, de egiptenii cucerțiți, împovărați de impozite și lipsiți de dreptul de cetățenie? Roadele acestei uri au fost numeroasele lor răscoale, îndreptate, înainte de toate, împotriva reprezentanților oficiali ai Imperiului, printre care erau și evrei, dar și împotriva evreilor alexandrini, a căror viață religioasă le era greu s-o înțeleagă.

S-a întâmplat ca, pe acest fond sedicios, Flaccus Avilius, numit în 32 d.C. guvernator al Egiptului, după moartea lui Tiberiu (32 d.C.), al cărui apropiat fusese, să dorească să atragă dizgrația noului împărat Caius Caligula asupra

Cuprins

Introducere	5
1. Autorul și epoca.....	6
2. Philo Judaeus - Philo Alexandrinus	12
3. Philon și esenienii	15
4. Teologia lui Philon: ΔΥΝΑΜΕΙΣ, ΛΟΓΟΣ	20
5. Încheiere	28
Nota traducătorului	30
Note la introducere	31
CARTEA I	35
CARTEA A II-A	59
CARTEA A III-A	83
Note	
Cartea I	139
Cartea a II-a	151
Cartea a III-a	160
Indicele lucrărilor lui Philon din Alexandria	174
Bibliografie generală. Studii și lucrări despre Philon din Alexandria	183